

SHALVA AKHALTSIKHELI'S HISTORICAL-ARTISTIC FACE IN GRIGOL ABASHIDZE'S NOVELS

შალვა ახალციხელის ისტორიულ-მხატვრული სახე
გრ. აბაშიძის რომანებში

Vakhtang Inauri

Doctor of Philology, Samtskhe-Javakheti State University,
Associate Professor, Akhaltsikhe, Rustaveli st., No113, 0800,
Georgia, +995551550464, vaxtanginauri@gmail.com

ORCID:0000-0001-8069-1400

Abstract

Shalva Akhaltsikheli, a famous Georgian commander and military-state figure of the XII-XIII centuries, is a leading hero during the reigns of King Tamar and Lasha-Giorgi, he is a completely distinguished person with his dedicated and patriotic spirit, his contribution to the history of the country. Scarce but remarkable material about his life and work is preserved in Georgian historical sources.

The face of Shalva Akhaltsikheli is also important in Georgian literature. In particular Akhaltsikheli is portrayed as a military and political figure at the same time in the Gr. Abashidze's novels.

Based on the chronicle, Georgian famous historical novelist Grigol Abashidze's novels "Lasharela" and "Big Night" tell us about the life and work of this great chieftain. "Life of Kartli" and Gr. Abashidze's novels are important and rare sources that provide readers and persons interested in history with valuable information on Akhaltsikhe's combat strategy and tactics.

According to the mentioned sources, Shalva Akhaltsikheli was a contemporary military-state figure of King Tamar and Lasha-Giorgi, his name is associated with the success of the Georgian army in the battles of Basian and Shamkor. At the same time, the same material allows us to learn about his death and the fatal defeat of the Georgian army in the battle of Garni against Jalal al-Din.

Ivane Atabeg's treacherous action before the country and the nation is reflected against the background of the life of Akhaltsikhe, who doomed Shalva Akhaltsikheli and 4000 Meskhetians with his vague or deliberate action, which was followed by disorganization and disintegration of the king's army, according to this fact it becomes clear that Shalva Akhaltsikheli's advanced detachment composed of 4000 Meskhetians was a decisive force in the battle. The death of this detachment was followed by the collapse of the political and military structure of the country.

Thus, it is very important to study and scientifically research the historical-literary type of Shalva Akhaltsikheli.

The "Life of Kartli" gives a general picture of Shalva Akhaltsikheli, discusses the historical facts toward the person according to the mercy of the Lord, and shows the individual ability of the hero, combat

training, the spiritual condition of the army, the influence of the commander-in-chief on it; it does not show martial art and equipment of the army. Writer Gr. Abashidze, despite following the chronicle, still fills the face of the hero with an artistic invention, reflects his personal dignity and personal contribution to the success of the Georgian army. With this method he completes the history and creates the artistic type of the hero.

Key words: Akhaltsikheli, Garni, "Big Night", Atabeg, Jalal al-Din

ვახტანგ ინაური

ფილოლოგიის დოქტორი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

ასოცირებული პროფესორი, ქ. ახალციხე, რუსთაველის ქ., No113 , 0800,

საქართველო, +995551550464, vaxtanginauri@gmail.com,

ORCID:0000-0001-8069-1400

აბსტრაქტი

შალვა ახალციხელი XII-XIII საუკუნის ცნობილი ქართველი სარდალი და სამხედრო-სახელმწიფო მოღვაწე უპირველესი გმირია თამარ მეფისა და ლაშა-გიორგის მეფობის ეპოქაში. იგი თავისი თავდადებული და მამულიშვილური სულისკვეთებით, თავისი წვლილით ქვეყნის ისტორიაში სრულიად გამორჩეული პიროვნებაა. მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ მწირი, მაგრამ საყურადღებო მასალაა შემონახული ქართულ ისტორიულ წყაროებში.

ასევე მნიშვნელოვანია შალვა ახალციხელის სახე ქართულ მწერლობაში. კერძოდ, გრ. აბაშიძის რომანებში ასახულია ახალციხელი, როგორც სამხედრო და ამავე დროს პოლიტიკური მოღვაწე.

მატიანეზე დაყრდნობით ამ დიდი მხედარმთავრის ცხოვრება მოღვაწეობის შესახებ მოგვითხრობს ქართველი ისტორიული რომანის ცნობილი მწერლის გრიგოლ აბაშიძის რომანები „ლაშარელა“ და „დიდი ღამე“. „ქართლის ცხოვრება“ და გრ. აბაშიძის რომანები ის მნიშვნელოვანი და იშვიათი წყაროებია, რომლებიც მკითხველსა და ისტორიით დაინტერესებულ პირებს მეტად ღირებულ ინფორმაციას აწვდიან ახალციხის საბრძოლო სტრატეგიასა და ტაქტიკაზე.

აღნიშნული წყაროების მიხედვით შალვა ახალციხელი თამარ მეფისა და ლაშა-გიორგის თანამედროვე სამხედრო-სახელმწიფო მოღვაწე იყო, მის სახელს უკავშირდება ბასიანისა და შამქორის ომებში ქართული ჯარის წარმატება. ამავე დროს, იგივე მასალა გვაძლევს სამუალებას გავაცნოთ მისი დაღუპვის და ქართული ჯარის საბედისწერო მარცხი გარნისთან ჯალალედინის წინააღმდეგ ომში.

ახალციხის ცხოვრების ფონზე ასახული, ქვეყნისა და ერის წინაშე მოღალატური მოქმედება ივანე ათაბაგისა, რომელმაც თავისი ბუნდოვანი თუ გამიზნული ქმედებით გაწირა შალვა ახალციხელი და 4000 მესხი, რასაც მოჰყვა მეფის ჯარის დეზორგანიზაცია და დაშლა. ამ ფაქტის მიხედვით ცხადი ხდება, რომ შალვა ახალციხელისა და 4000 მესხისაგან შემდგარი მოწინავე რაზმი იყო ბრძოლაში გადამწყვეტი ძალა. ამ რაზმის დაღუპვას მოჰყვა ქვეყნის პოლიტიკური და სამხედრო სტრუქტურის ჩამოშლა.

ამდენად, მეტად მნიშვნელოვანია შალვა ახალციხელის ისტორიულ-ლიტერატურული სახის შესწავლა და მეცნიერული გამოკვლევა.

„ქართლის ცხოვრება“ იძლევა შალვა ახალციხელის ზოგად სახეს. ისტორიულ ფაქტებს, პიროვნებისადმი უფლის მოწყალების მიხედვით განიხილავს, ჩანს გმირის ინდივიდუალური უნარი. მწერალი გრ. აბაშიძე, მიუხედავად იმისა, რომ იგი მატანეს მიჰყვება, მაინც ავსებს გმირის სახეს მხატვრული გამონაგონით, მის პიროვნულ ღირსებებს, ასახავს პირად წვლილს ქართული ჯარის წარმატებაში. ამ მეთოდით იგი ავსებს ისტორიას და ქმნის გმირის მხატვრულ ტიპს.

საძიებო სიტყვები: ახალციხელი, გარნისი, „დიდი ღამე“, ათაბაგი, ჯალალედინი.

შესავალი

სტატიაში გამოკვლეულია ქართველი სამხედრო-სახელმწიფო მოღვაწის შალვა ახალციხელის ისტორიული სახე. მატანეებსა და ლიტერატურულ წყაროებზე დაყრდნობით მათი ერთმანეთთან შედარება-შეპირისპირების გზით წარმოჩენილია გმირის, როგორც სამხედრო, ისე სახელმწიფო მოღვაწეობა.

მიუხედავად მის შესახებ შემორჩენილი მწირი ისტორიული ცნობებისა იგი პოპულარული და ცნობილი პიროვნებაა ქართველი ერის ცნობიერებაში. ამდენად მნიშვნელოვანია, როგორც ახალციხელის გმირული და ქვეყნისადმი თავდადებული სარდლის ღვაწლის შესწავლა, ისე მისი თანამედროვე ეპოქის პოლიტიკური და სამხედრო მდგომარეობის ანალიზი. შიდა სახელისუფლებო დაპირისპირება სამეფო კარზე და მისი შედეგების გარკვევა და მნიშვნელობა საქართველოს სტრუქტურულ დეზორგანიზებაში.

ნაშრომში განხილულია „ქართლის ცხოვრებაში“ აღწერილი ბასიანისა და შამქორის ბრძოლები. საბრძოლო მოქმედება და საომარი პროცესები, ამ ომებში ქართველთა ჯარის გამარჯვების საფუძვლები, მიზეზები და შედეგები. ამასთანავე წარმოჩენილია შალვა ახალციხელის პირადი წვლილი მტრის დამარცხებაში. მიუხედავად იმისა, რომ მთლიან ჯარს ბასიანში დავით სოსლანი და შამქორში საგის მხარგრძელი სარდლობდნენ, ახალციხის დამსახურება თვალსაჩინოა.

გამოკვლევაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია გარნისის ბრძოლას და მასთან მიმართებაში საქართველოს სამეფო კარზე არსებული პოლიტიკური და პირადულ დაპირისპირებას, რაც იწვევს ქვეყნის სამხედრო პოტენციალის დაცემასა და სამეფო კარის დასუსტებას.

გაანალიზებული ივანე ათაბაგის, შალვა ახალციხელისა და გარნისის ომისადმი გულგრილი და მოღალატური დამოკიდებულება, რაც ლოგიკურად უკავშირდება ქვეყნის დაქცევას.

საკითხის შესასწავლად გამოყენებულია რამდენიმე ძირითადი წყარო:

1. „ქართლის ცხოვრება, ტ. II, თბ., 1975, რომელშიც აღწერილია საქართველოს ისტორიული ვითარება XII-XIII საუკუნეებში და შემონახულია ცნობები შალვა ახალციხელი მოღვაწეობის შესახებ.
2. ჯავახიშვილი ივანე, თხზულებანი, ტ.I/II, თბ., 1978. გამოკვლეულია XII-XIII საუკუნეების საქართველოს პოლიტიკური და საზრდოლო მდგომარეობა.
3. ჯუვეინი, სპარსელი ისტორიკოსი ასახავს გარნისის ბრძოლის მიმდინარეობასა და ქართული ჯარის დესტაბილიზაციას.
4. აბაშიძე გრიგოლი, ისტორიული რომანები „ლაშარელა“ და „დიდი ღამე“.

მეთოდები

ნაშრომზე მუშაობისას გამოყენებულია თეორიული და ემპირიული მეთოდოლოგია. მათ შორის კომპარატივისტული, სისტემური და ამასთან ერთად ანალიზის მეთოდი; წყაროებში მოცემული ფაქტების გაანალიზებისა და ერთმანეთთან შედარების მეთოდი.

შედეგები

1. შესწავლილია და გამოკვლეულია შალვა ახალციხელის ისტორიული სახე, მისი როლი და ადგილი XII-XIII საუკუნეების საქართველოს პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ განვითარებაში.
2. გამოკვლეულია XII-XIII სს. საქართველოს პოლიტიკური და სამხედრო მდგომარეობა.
3. გაანალიზებულია შალვა ახალციხელის ისტორიულ-მხატვრული სახე ქართველი კლასიკოსის გრ.აბაშიძის რომანების მიხედვით.

დისკუსია

ბრწყინვალე გმირისა და მხედარმთავრის შალვა ახალციხელის ცხოვრება ქართულ მწერლობაში სათანადოდ არ არის ასახული, შეიძლება ითქვას, რომ ორიოდე მხატვრული ტილოა, რომელშიც იგი პერსონაჟად გვევლინება. ეს არის გრ. აბაშიძის „ლაშარელა“ და „დიდი ღამე“. ასევე მოხსენიებულია იგი შ. დადიანის რომანში „გიორგი რუსი“. ცხადია, ეს ძალიან ცოტაა, მაგრამ მეტად მნიშვნელოვანია მასზე წარმოდგენის შექმნისა და მისი ღვაწლის გახსენებისათვის. მართალია, აქაც ნათლად არ ჩანს შალვა ახალციხელი თავისი მაღალი მეომრული და ზნეობრივი ღირსებებით, მაგრამ ეს არის საინტერესო და წარმატებული ცდა ამ დიდი მამულიშვილის გმირობისა და სახელმწიფო მოღვაწეობის წარმოსაჩენად. ამ მხრივ, მეტნაკლებად, გამოირჩევა გრ. აბაშიძის ცნობილი რომანები „ლაშარელა“ და „დიდი ღამე“. უფრო მეტი ადგილი შალვა ახალციხელს დათმობილი აქვს „ლაშარელაში“, ხოლო „დიდი

ლამეში“ მისი ცხოვრების გმირული და მოწამეობრივი დასასრულია ნაჩვენები. „ლაშარელა“ გამოსვლისთანავე გააკრიტიკეს ცნობილმა კრიტიკოსებმა გ. ჯიბლაძემ, ს. ჭილაიამ, მწერალმა კ. გამსახურდიამ და სხვ. განსაკუთრებით მკაცრი იყო კ. გამსახურდია, რომელიც საყვედურობს ავტორს ისტორიული სინამდვილიდან გადახვევის გამო. ასეთი ჟანრის რომანის სპეციფიკა მოითხოვს, არ დაირღვეს ისტორიული რეალობა, ქრონოლოგია და ისტორიულად მოცემული სახის ამსახველი წყაროები. მწერალს აქვს შესაძლებლობა მხატვრულად გაამდიდროს გმირის ისტორიული სახე და გამონაგონით შეავსოს, როგორც პერსონაჟის თვისებები, ისე მისი ცხოვრების მატრიანეებში დატოვებული სივარული.

ბუნებრივია, როდესაც მწერალი დადებით პერსონაჟს ხატავს, გამონაგონი მის დადებით და ამაღლებით ასპექტში წარმოჩენას უნდა ისახავდეს მიზნად.

გრ. აბაშიძე, ნაწილობრივ, ამ მეთოდს იყენებს ახალციხელის მხატვრული სახის შესაქმნელად. იგი ვერ ახერხებს გმირის სრულად გახსნასა და მისი უნარისა და ღირსებების ჩვენებას. რადგან რომანი ეძღვნება ლაშა-გიორგის-ლაშარელას, მაგრამ იგი ცდილობს ასახოს შალვას მეფისადმი და ქვეყნისადმი ერთგულება, მისი სახელმწიფოებრივი შეგნება და მამულიშვილობა.

„ლაშარელას“ სიუჟეტში შალვა შემოდის ლაშარობის დღესასწაულის შემდეგ. იგი გვევლინება, როგორც მეომარი საბრძოლო განწყობილებით, „ქვასა მდებარესა ხავსი მოედების, ხოლო ხმალსა უხმარსა ჟანგი მოეკიდების“ (აბაშიძე, 1990:223) - ეუბნება იგი ფხოველ ჩალხიას.

რომანი ვრცლად ასახავს XIII საუკუნის 10-იან და 20-იანი წლების სამეფო კარს, ივანე ათაბაგის მეფისადმი ვერაგობას და შალვა ახალციხელისადმი ფარულ შურსა და მტრობას. მწერალს უნდა აჩვენოს, როგორ ეცემა სამეფოში პოლიტიკური დონე, სახელმწიფო-პატრიოტული შემართება, სამხედრო-ადმინისტრაციული წესრიგი და როგორ ცდილობს შალვა ახალციხელი ამ შინაგანი რღვევის შეჩერებას.

ავტორი კარგად იცნობს რომანში ასახულ პერიოდს და „ქართლის ცხოვრების“ მონაცემებზე დაყრდნობით აშუქებს ათაბაგის მიერ ხელისუფლების უზურპაციას. მაგრამ სამსჯელოა მისი ინიციატივით შალვა ახალციხელის მეჭურჭლედუხუცესად დანიშვნა. ეს ისტორიულ წყაროებში არ ჩანს, თუმცა ათაბაგის მიზანი რეალურ სინამდვილეს შეეფერება. იგი მომხრეა შალვა მეჭურჭლეთუხუცესის სახელოს თავი იყოს არა იმიტომ, რომ მისთვის პატივი უნდა, არამედ იმიტომ, რომ ჯერ ერთი, სამხედრო კარიერას და სარდლობას ჩამოაშორებს, სადაც ის აშკარად აღემატებოდა ივანე მხარგრძელს - ათაბაგს და მეორეც, ამ თანამდებობაზე შალვა ვერ გაამართლებდა, მისი რეიტინგი სამეფო კარის თვალში დაეცემოდა და სავაზიროდანაც მოცილებდა, მაგრამ პირიქით, ახალციხელმა გულმოდგინედ მოჰკვიდა ხელი მისთვის უჩვეულო საქმეს და სახელმწიფო საჭურჭლეში სრული წესრიგი დაამყარა.

ვფიქრობთ, მხატვრული გამონაგონია შალვა ახალციხელის საყვარელი ათაბაგის ქალის თამთასადმი. ეს გამონაგონი მწერალს სჭირდება, რომ აჩვენოს შალვას მხრიდან ათაბაგისადმი ლმობიერებისა და პატივისცემის მოტივი. ეს სიყვარული აბრმავებდა შალვას მსახურთუხუცესის (ათაბაგის ვ.ი.) ანგარმოქმედებაზე (აბაშიძე, 1990:251).

შალვა ახალციხელს ქვეყნის საომრად მზადყოფნა და სამხედრო ძლიერება მიაჩნია წინსვლის საფუძვლად და დარბაზობაზე ამის გაცხადებით კვლავ თავისი სტრატეგიის

მომხრეა, ამ ეპიზოდით ავტორი გვიჩვენებს შალვას არამართო მეომრულ უნარს, არამედ მისი სახელმწიფოებრივი აზროვნების მაღალ დონეს. ცხადია, იმ სისხლიან საუკუნეებში ათაბაგის დამაწყნარებელი პოლიტიკა ქვეყნისთვის დამღუპველი იქნებოდა.

ფარული შიდა დაპირისპირება თანდათანობით ღრმავდება, შალვა მეფის მხარეს რჩება, ხოლო ათაბაგი და მისი მომხრეები ერთ ძლიერ კოალიციას ქმნიან, რომელსაც ჯარი ექვემდებარება.

მეფის მცველ ლუხუმთან ურთიერთობის ასახვისას მწერალი იძლევა შალვა ახალციხელის შთამბეჭდავ პორტრეტს - „შალვა გულწრფელი იყო და პირდაპირი, მტრის მტრობაც აშკარა იცოდა და მოყვასის სიყვარულიც. მეფე ალალი გულით უყვარდა და მისი ერთგული ადამიანების დაფასება თავის მოვალეობად მიაჩნდა. შეუდრეკელი და ახოვანი იყო შალვა. ერთმანეთზე გადაბმული ხშირი წარბები, საავდრო ღრუბელივით გადმოყუროდა მის ორბულ ცხვირსა და დიდ შავ თვალებს. მარცხენა ლოყაზე შუბის ნალექის თუ ნახმლევის ნაკვალევი ფოსო ... სიმკაცრესა და სიღარბაისლეს მატებდა მუდამ გასალიმებლად გამზადებულ მის სახეს“ (აბაშიძე, 1990:266).

ეს ძველი მესხის პორტრეტი „ვეფხისტყაოსნის“ ილუსტრირებულ გმირებს გვაგონებს. ძირითადად ასე ხატავს გრ. რობაქიძეც „გველის პერანგში“, ტიპიური ძველი ქართველის პორტრეტს. ასე აღწერს ლ. ტოლსტოი პეტრე ბაგრატიონს. შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის შალვა ახალციხელის ერთადერთი და დამაჯერებლად ასახული პორტრეტი ქართულ მწერლობაში, რაც ამ რომანს მაღალმხატვრულ ღირსებას მატებს.

გრ. აბაშიძე განმასთან ბრძოლის ისტორიულ ფაქტს მხატვრულად ამდიდრებს. ეს ეპიზოდი ჟამთააღმწერლის მონაცემებს ეყრდნობა, მაგრამ ჟამთა აღმწერელი ამ ომში აფიქსირებს, რომ ლაშა-გიორგიმ ოთხი ათასი მესხი წაიყვანა ციხე-ქალაქის შემოსავლელად და ბრძოლასაც აღწერს, მაგრამ შალვა ახალციხელს არ ახსენებს. გრ. აბაშიძე თავის რომანში მოგვითხრობს შალვას აქტიურ მონაწილეობაზე და მის გადამწყვეტ როლზე მეფის გადარჩენაში. აქვე წარმოაჩენს მწერალი ახალციხელის საბრძოლო შემართებას და საბრძოლო ხელოვნებას. „მეფემ მხოლოდ დანახვა მოასწრო შალვა ახალციხელისა; გახელებულ ლომს ჰგავდა შალვა, ერთი პირგამეხებულმა მოხედა მეფეს და გრიგალივით დაბრუნდა ამოდენა ჯარში (აბაშიძე, 1990:370). ეს ეპიზოდი, შეიძლება ითქვას, ლოგიკური ისტორიული სიმართლის დადასტურებაა, მეფემ თუ ოთხი ათასი მესხი წაიყვანა ქალაქის შემოსავლელად. შალვა ამ მესხთა წინამძღოლი, პატრონი და სარდალი იყო, ბუნებრივია, ის ამ ომს არ გამოტოვებდა. მწერალმა მემატიაანის მიერ დატოვებული სიცარიელე შეავსო და აღადგინა ლოგიკური სამართლიანობა. ამ ბრძოლაში შალვა მძიმედ დაიჭრა, თუმცა ბანაკში დაბრუნება და მეფის მიერ ათაბაგის წინაშე დამამცირებელ ბოდიშის მოხდამდე ცხენზე მტკიცედ იჯდა. მხოლოდ ამის შემდეგ დაკარგა გონი, რაც მწერლის კონცეპციით მიგვანიშნებს, რომ იგი ჯერ ერთი მითიური გმირი არ არის და მოკვდავი ადამიანია და მეორეც, მეფის მუხლებზე დაჩოქება ათაბაგის წინაშე, მისთვის ძნელი ასატანია.

შალვა ახალციხელი მტკიცედ იდგა მეფის გვერდით. მაგრამ მეფის შეურაცხყოფა ვეღარ აიტანა. ქვეყნის შინაგანი შლა ვერ შეაჩერა და თბილისი დატოვა.

მონგოლთა მეწინავე ჯართან შებრძოლების წინ თათბირზე შალვას, როგორც მხედარმთავრის და სტრატეგის წარმოჩენისას გრ. აბაშიძე იყენებს იოსებ თბილელის გამოცდილებას. ახალციხელი ამ ბრძოლის წინ ისევე მსჯელობს, როგორც გიორგი სააკაძე

მარაბდის ომის წინ. შალვა ახალციხელის გეგმით ქართველებმა უნდა ისარგებლონ მთაგორიანი მდებარეობით, სადაც მონგოლთა დაუჭედავი ცხენი ძნელად იმოძრავეს. ისინი მთებში ბრძოლის ჩვეულნი არ იყვნენ „მულალთა დაუჭედელ ცხენთათვის ადვილი იქნება თოვლიან ველზე რბევა, ხოლო ქართველთა ცხენებს გაუჭირდებათ დაჭედილი ფეხით სრბოლა“ (აბაშიძე, 1990:631).

რაც მარაბდაში დაემართა ქართველთა ჯარს, სააკაძის გეგმის აუგად აგდებისა და უარყოფის გამო, იგივე ბედი ხვდა რომანში და ისტორიაშიც ათაბაგის სარდლობით ველზე გამართულ ბრძოლაში ქართველებს. მეფის ცხენსაც დაუცურდა ფეხი და დაეცა მხედარი, ისე როგორც სხვა მრავალი, ამასთანავე დევნის დროს მონგოლთა ჯარი კარგად მანევრირებდა. დაუჭედავი ცხენებით, სწრაფად ჩერდებოდნენ და ტრიალდებოდნენ, იმ დროს, როდესაც ქართველთა ცხენები იმავე სიტუაციაში მოუხელთებლად იქცეოდნენ, რაც მათთვის დამლუპველი იყო.

ამ ბრძოლაში ფეოდალური პარტიკულარიზმი ფიგურირებს შალვასა და ქვეყნის წინააღმდეგ. იოლია ქართველთა გრძნობებზე თამაში ვარლამ გაგელის მიერ, რომლის მამული ზარალდებოდა მონგოლთა შემოსევით.

ივანე მხარგრძელმა აქაც იძალა - „იქნებ თბილისიდან გახიზვნასაც გვირჩევს ახალციხელი - ღვარძლით თქვა ივანე მხარგრძელმა“ (აბაშიძე, 1990:631). წაგებულ ომში, როგორც წესი - გმირი მძიმედ უნდა დაიჭრას. შალვა ახალციხელს ბეჭში მოხვდა მონგოლთა ისარი.

ამ ბრძოლაშიც შალვას მწერალი ხატავს, როგორც გმირსა, გონიერსა და ქვეყნის ერთგულ მამულიშვილს, მხარგრძელი, მისი ნათესავი, გაგელი და სხვ. რომელთაც ქვეყნის სადავეები უპყრიათ ხელში, მოქმედებენ ქვეყნის ინტერესების წინააღმდეგ. შალვა ახალციხელისადმი ქიშპი თანდათანობით ასუსტებს სახელმწიფოს და ბოლოს ტრაგედიით მთავრდება, ეს კომმარო მწერალმა ასახა თავის მეორე რომანში „დიდი ღამე“, სადაც მთავრდება შალვა ახალციხელის ნათელმოსილი გმირული ცხოვრება და იწყება დიდი ღამე. ამ რომანში ლაშა ცოცხალთა შორის აღარ არის, რუსუდანი ქალია და თანაც არცთუ მაღალი გონიერების. ხელისუფლებას სრულად ფლობს ივანე მხარგრძელი – ათაბაგი, კაცი ვერაგი, რომელსაც კარგად უჭრის ხმალი ქართველთა წინააღმდეგ შიდა ომში. ეს სამჯერ დაამტკიცა. ორჯერ გიორგი რუსის და ერთხელ ფხოვში ლაშქრობისას. მტრის წინააღმდეგ კი მისი ხმალი ინერტულია, არც ერთი ომი გარეშე მტერთან მისი სარდლობით ქართულ ჯარს არ მოუგია. (განძა, მონგოლებთან, ჯალალედინთან).

გარნისში 1225 წელს მან თავის მოღალატური ქმედებით დაასამარა საქართველოს დიდება. აქ გრ. აბაშიძე შალვა ახალციხელის შეპყრობისას გამონაგონს მიმართავს, მაგრამ ეს გამონაგონი არ არის პერსონაჟის გმირული სახის წარმოსაჩენად მოგონილი. ძნელია ვიფიქროთ, რომ მწერალი შალვას დაკნინებას ცდილობს, როდესაც ამ პასაჟს წერდა, მისი ტყვედ ჩავარდნის აბაშიძისეული მხატვრული ვერსია დამამცირებელია გმირისთვის რომანის მიხედვით, იგი სისხლს წაისვამს სახეზე, რომ ვერ იცნონ და ისე დაეცემა მკვდართა შორის, რომელსაც ხორეზმელი მეომრები იპოვიან, ძვირფასი ტანსაცმლით იცნობენ, რომ იგი დიდებულთაგანია და მიჰგვრიან ჯალალედინს.

ავტორს არ უნდა დავიწყებოდა, როგორი სულსკვეთებით იზრდებოდნენ ძველი ქართველები, რომ სიცრუე და ასეთი თავის გადარჩენა ლაჩრობაა, რაც ყოველად მიუღებელია იმ პერიოდის ქართველისათვის და თანაც უპირველესი გმირისათვის.

შალვა ტყვედ ჩავარდა მას შემდეგ, რაც ირგვლივ ყველა დაიხოცა, ხმალი გაუტყდა, ჯავშანი შემოეღწა და ხანგრძლივი ომის შემდეგ ძალაგამოცლილი შეიპყრეს.

„ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით შალვა და ივანე ახალციხელებისადმი ივანე ათაბაგის შურს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა არა მარტო ახალციხელთა დაღუპვის, არამედ ჩვენი ქვეყნის დაქვევის საქმეში. „შური ყოველთა შორითა დასაბამია და ძვირად მომწყვედელი ნათესავისა კაცთასა, და საქართველოს სრულიად მოსპოლვა“ (ყამთააღმწერელი, 1959:170).

მემატიანე ნათლად ასახავს შალვასა და ივანეს სიმხნესა და მეომრულ სულს, ორ-სამჯერ მიავლინეს კაცი და აცნობეს ათაბაგს, რომ მეტად მრავალრიცხოვანი მტრის წინაშე იდგნენ ქართველთა წინამბრძოლნი შალვასი და ივანეს (შალვას ძმის) მხედარმთავრობით და მეფის ჯარის მისვლას სთხოვდნენ, მაგრამ ივანე ათაბაგი უმოქმედოდ დუმდა. ახალციხელები არ მოერიდნენ მტრის სიმრავლეს და ომში ჩაებნენ.

ამ ფაქტით ვლინდება მათი სიმამაცე და უშიშარი ბუნება ომში, ამას ჟამთააღმწერელიც ადასტურებს „ვინათგან წინამბრძოლნი თორელნი და უმეტეს ახალციხელნი შალვა და ივანე ახოვან იყვნეს და წყობათა შინა სახელოვანნი, არღარა რიდეს სიმრავლესა სულთნისა სპათასა და ვითარცა მერცხინი ზედა მიეტყვნეს და იქმნეს ძლიერნი ომნი“ (ყამთააღმწერელი, 1959: 170).

შალვასი და ივანეს წინამბრძოლობა ძნელია ათაბაგის შურს მივაწეროთ, რადგან მემატიანე წერს, რომ ათაბაგმა ისინი წინამბრძოლებად დანიშნა, როგორც მათი ოჯახის, გვარის წესი იყო. „თორელნი და ძმანიცა იგი ორნი ახალციხელნი, შალვა და ივანე, სახელოვანნი და მებრძოლნი, ვითარ წესად არს სახლისა მათისა წინამბრძოლობა“. (ყამთააღმწერელი, 1959:169). ეს სიტყვები მოწმობენ, რომ მესხები იყვნენ მეწინავე რაზმში, ხოლო მათ წინამებრძოლებად ახალციხელთა მოდგმა.

შალვა ახალციხელი მემატიანის ამ ცნობის მიხედვით ქვეყნისთვის თავდადებული გმირია, მას, რა თქმა უნდა, კარგად აქვს გააზრებული, რომ მტერზე გამარჯვება ძნელია, უკან დახევა წარმოუდგენელია, ის უკან არ დაიხევს, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი სიცოცხლეს სწირავს სამშობლოს. ეს მაღალი მეომრული და მამულიშვილური შემართება მან კიდევ დაამტკიცა ამ ომში. იგი ძმასთან ერთად ხმლის უკანასკნელ მოქნევამდე იბრძოდა.

რომანში ასახული შალვას ტყვედ ჩავარდნის ეპიზოდი არ ემთხვევა მატიანის მონაცემებს, რაც მკვითხველში უკმაყოფილებას აღძრავს.

ასევე არ ეთანხმება მწერლის მიერ აღწერილი ახალციხელის სიკვდილით დასჯის ეპიზოდი ჟამთააღმწერლის ცნობას. მატიანეში არ წერია, როგორ მოკლეს შალვა. გრ. აბაშიძის რომანის მიხედვით კი იგი შუაზე გააპეს. ალბათ ვერც იმას ითვალისწინებდა ავტორი, რომ ეს დამამცირებელი სიკვდილია. მემატიანე წერს, რომ ჯალადედინმა რჯულის შეცვლა მოსთხოვა და უარის გამო მოკლა. საიდან იღებს მწერალი, რომ ახალციხელი შუა გაკვეთეს, გაურკვეველია. როგორც წესი სარწმუნოებისათვის თავდადებული ყველა თავის მოკვეთით ისჯებოდა (ევსტათი მცხეთელი, აბო, კონსტანტინ კარი, მიქელ გობრინი და სხვ.).

მიუხედავად შალვა ახალციხელის ტყვედჩავარდნის არადამაჯერებლობისა, გრ. აბაშიძის რომანი უდავოდ ითვლება შალვა ახალციხელის გმირულ-პატრიოტული ცხოვრების ამსახველ, ჯერ-ჯერობით ერთადერთ ნაწარმოებებად, რაც ჩვენი ღრმა რწმენით, საკმარისი არ არის ამ დიდი პიროვნების სრულყოფილად გასაცნობად. მით უმეტეს ჩვენი ძუნწი მატთანეებიც რამდენჯერმე ახსენებენ მას. თუმცა მემატთანეები ძირითადად მეფეთა ცხოვრებას ასახავენ და მათ შორის ერთიდაიგივე სარდალს სამჯერ-ოთხჯერ რომ შეაქებენ, ეს იმას მოწმობს, რომ ეს მხედარმთავარი მეფეზე ძლიერია.

ვფიქრობთ, რომ შალვა ახალციხელი, როგორც მატთანეებში, ისე ქართულ მწერლობაში, არ არის სრულყოფილად წარმოჩენილი, თუნდაც ისე, როგორც ის ერს წარმოუდგენია.

ხალხმა თავისი სიყვარული და პატივისცემა გმირისადმი გამოხატა ლექსებით და თქმულებებით, მათ შორის ლექსითა და სიმღერით „შავლეგო“, რომელიც გიორგი ლეონიძის გამოკვლევით ეძღვნება შალვა ახალციხელს.

მემატთანე მხოლოდ შურით ხსნის ათაბაგის ღალატს ახალციხელისა და ქვეყნისადმი, მაგრამ აუხსნელია მესხთა დაღუპვის და შალვას ტყვედ ჩავარდნის შემდეგ რატომ არ ჩაება ომში და რატომ გაუშვა ათაბაგმა ხელიდან თავის გამოჩენის შესაძლებლობა.

მწერალი ამ ფაქტის ასახვისას შურთან ერთად მოწამლულ ღვინოსაც ანიჭებს მნიშვნელობას, რომელიც ფარულად შეუგზავნეს. თუმცა არც ეს იძლევა ასეთი დიდი და დამღუპველი ღალატის ახსნას.

ჩვენი რწმენით, მომზადდა კონსპირაციული და მაღალ დონეზე დაგეგმილი ღალატი ქართული სახელმწიფოს წინააღმდეგ, რომელშიც ანტიქართული ძალები ჩაებნენ დიდი მასშტაბით, რაც უშუალოდ ჩვენი ქვეყნის სრულ განადგურებას ისახავდა მიზნად. ამ ვერაგულ შეთქმულებაში ჩანან სამეფო კარის მაღალჩინოსანი პირები, რომლებმაც ქვეყანაზე უნდა იზრუნონ, ხელისუფლებაც მათ ხელშია და სამეფოს დაქცევაც შეუძლიათ. საჭირო იყო მხოლოდ ახალციხელთა მოშორება. ამ აზრს ისიც ამყარებს, რომ ივანე ახალციხელი ციხიდან ნასროლი ქვით მოკვდა.

გრ. აბაშიძის რომანები „ლაშარელა“ და „დიდი ღამე“ მიუხედავად იმისა, რომ იგი კონკრეტულად არ ეძღვნება შალვა ახალციხელის ცხოვრებას, მაინც გვიქმნის გარკვეულ წარმოდგენას ამ გმირის შესახებ. ცოცხლდება ჩვენში მისი ნათელი სახე, ქვეყნისთვის მძიმე პერიოდში. იგი ჩანს როგორც, მეომარი, მეფის და ქვეყნის ერთგული და თავდადებული მამულიშვილი.

მწერალი ახალციხელის ისტორიული სახის დახატვისას ეყრდნობა „ქართლის ცხოვრებას“ (ყამთააღმწერელს), იგი არ არღვევს ისტორიულ თანმიმდევრულობასა და ისტორიულ ფაქტებს. მხატვრული გამონაგონით ავსებს მემატთანეთა მიერ დატოვებულ სიცარიელეს გმირის ცხოვრებაში, იძლევა ახალციხელის შთამბეჭდავ პორტრეტს და მთლიანობაში ორიოდ ფაქტის გამოკლებით (ტყვედ ჩავარდნა და სიკვდილი) შალვა ახალციხელის სახის მეტყველებას შეესატყვისება მწერლის მხატვრული გამონაგონი.

მწერალი შალვას ცხოვრებას უკავშირებს ქვეყნის მდგომარეობას, მისი ჩამოშორება სამეფო კარიდან ქვეყნის დაცემის მანიშნებელია, ხოლო მისი ტყვედ ჩავარდნა და სიკვდილი საქართველოს ტრაგედიაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- აბაშიძე, გ. (1990). „ლაშარელა“. ტ. I. თბილისი: მერანი.
 აბაშიძე, გ. (1990). „დიდი ღამე“, ტ. II. თბილისი: მერანი.
 სულხან-საბან ორბელიანი, (1993). *ლექსიკონი ქართული*. ტ. II. თბილისი: მეცნიერება.
 „ქართლის ცხოვრება“. (1959). ჟამთააღმწერელი, „ქართლის ცხოვრება“. ტ. II. თბილისი:
 საბჭოთა საქართველო
 ბლუაშვილი, უ. (2008). *მესხეთის სახელოვანი შვილები*. თბ.
 იოსებ სააკაძე. (1976). „დიდმოურავიანი: თბილისი: ნაკადული.
 გამსახურდია, კ. (1971). „ლაშარელას“ განხილვა. ტ. VI. თბილისი: მერანი.

REFERENCES

- abashidze, g. (1990). „*lasharela*“. [*"Lasharela"*]. Tbilisi: Merani.
 abashidze, g. (1990). „*didi ghame*“, [*"Didi Game"*]. Tbilisi: Merani.
 sulkhan-saban orbheliani, (1993). *leksik'oni kartuli*. t'. II. tbilisi: metsniereba.
 „kartlis tskhovreba“. (1959). zhamtaaghmts'ereli, „*kartlis tskhovreba*“. [Descriptor of times, "*Kartlis Tskhovreba*"]. Tbilisi: Soviet Georgia.
 bluashvili, u. (2008). *meskhetis sakhelovani shvilebi*. Tbilisi: Metsniereba.
 ioseb saak'adze. (1976). „*didmouraviani*“. [*"Didmouraviani"*]. Tbilisi: Nakaduli.
 gamsakhurdia, k'. (1971). „*lasharelas*“ *gankhilva*. [*"Discussion of 'Lasharela'*"]. T. I-6. Tbilisi: Merani.